Leading International Marathi News Daily

लोकसत्ता
शनिवार, २७ जून २००९

महिला आरक्षण विधेयक
द्विसदस्यीय तोडगा
महिला आरक्षण विधेयक
आम सहमती? अशक्यच!
...पण बोलणार आहे!
पंचनामा
व्हू पॉइंट
‘वळण’
विज्ञानमयी
प्रतिसाद
जनाना महफिल
‘परिवर्तना’चा सेतू
मुख्तार माईकी शादी
चिकन सूप...
माझे बाबा
'ती'चं मनोगत
अंतर्नाद
कवितेच्या वाटेवर...
पाखरा! येशिल का परतून?
लिलत
अस्खलचेष्टा
कलिदास, उज्जैयनी आणि
'आषाढ का एक दिन'
बॅट वॉचिंग

Advertise with us

विज्ञानमयी

सत्यवती शिरसाट

सत्यवतीचे वडील इंग्लिशचे प्राध्यापक, संस्कृतचे जाणकार, खूप वाचणारे आणि लिहिणारेही. हेच त्यांचे गुण त्यांच्या कन्येतही उतरले. सत्यवतीचा जन्म कराचीचा. तिचे प्राथमिक शिक्षण पॉंडिचरीला रुक्मिणीदेवी असंडेल यांच्या ‘सेंसर मेमोरिअल स्कूल’ मध्ये झाले. महाविद्यालयीन शिक्षण मुंबईच्या सेंट झेवियर्स कॉलेजमध्ये झाले. तिच्यावर शास्त्र आणि कला यांचा प्रभाव पडला.
मायक्रोबायॉलॉजीमध्ये बी.एस्सी. केल्यानंतर ती मुंबईच्या ‘टाटा मेमोरिअल कॅन्सर हॉस्पिटल’च्या पॅथॉलॉजी विभागात

जगप्रसिद्ध पॅथॉलॉजिस्ट डॉ. व्ही. आर. खानोलकर यांच्या मार्गदर्शनाखाली संशोधन करू लागली. पुढच्या शिक्षणासाठी ती परदेशी गेली. तिथे तिला हान्स सेली, अल्बर्ट सेंट जॉर्जी, लिनस पॉलिंग यांसारख्या मोठमोठय़ा जागतिक तज्ज्ञांकडे काम करायला आणि शिकायला मिळाले. परदेशी शिक्षण घेऊन आल्यानंतर तिने टाटा हॉस्पिटलमध्ये जैववैद्यकीय प्रयोगशाळा सुरू केली. शरीर पेशींच्या रचनेतला विकृत बदल आणि एकंदरीतच शरीरातील पेशींच्या विकृतींतून होणारे आजार याचे निदान होऊ लागले. तिची लॅब जगप्रसिद्ध झाली. कॅन्सरच्या विषाणूंचा प्रसार, रक्ताचा, स्तनांचा, नाकाचा व जिभेच्या कॅन्सरवर संशोधन होऊ लागले.
सत्यवतीवर डॉ. एम. व्ही. शिरसाट यांचाही प्रभाव होता. ते आंतरराष्ट्रीय दर्जाचे कॅन्सरतज्ज्ञ! पुढे ते दोघेही विवाहबद्ध झाले. टाटा हॉस्पिटलमधील विकृती विज्ञान (पॅथॉलॉजी) विभागाचे स्वतंत्र कॅन्सर रिसर्च इन्स्टिटय़ूटमध्ये रूपांतर झाल्यानंतर ती तिथेच काम करीत लागली. बोयोमेडिकल लॅबची ती संस्थापक आहे. कॅन्सरवर संशोधन करीत असतानाच कॅन्सर रूग्णांच्या वेदना पाहून ती दु:खी होत होती. त्यांच्यासाठी तिने ‘शांती अवेदना आश्रम’ सुरू केला. ‘टाटा मेमोरिअल’मध्ये केलेलं काम म्हणजे एक साधना, तपस्याच, असं ती मानते. जे आपण शिकलो त्यापेक्षा दुप्पटीने तिने आपल्या विद्यार्थ्यांना दिलं.
‘भारतीय विद्या भवन’च्या आयुर्वेदिक केंद्रात तिने १७ वर्षे काम केलं. त्या ठिकाणी तिला संस्कृतचं ज्ञान उपयोगी पडलं. चरक, शुश्रुत आणि वाग्भट या तिन्ही वैद्यकीय निष्णातांच्या ग्रंथाचा तिने सखोल अभ्यास केला.
संशोधनात शिस्त पाळा. तुमच्या अपेक्षेपक्षा वेगळे निरीक्षण आले तरी त्याच्या नोंदी ठेवा. असं तरुण शास्त्रज्ञांना तिचं सांगणं आहे. सध्या ती सध्या टाटा हॉस्पिटलच्या मेडिकल एथिक्स समितीची अध्यक्ष आहे.

एच. इला भटनागर

इलाचे वडील त्या काळी (१९३६) फिजिक्स घेऊन एम.एस्सी. झालेले. आपल्या सर्वच मुलांनी उत्तम शिकावं आणि प्रत्येक गोष्टीत प्रयत्नांची पराकाष्ठा करून पूर्णत्व गाठावं, अशा मताचे ते होते. भटनागर कुटुंब हे उत्तर प्रदेशातलं एक मध्यमवर्गीय कुटुंब होतं. डॉक्टर होण्यासाठी इलाने वैद्यकीय प्रवेशाची पूर्वपरीक्षा दिली. त्यात ती पहिली आली. या परीक्षेत एक मुलगी पहिली येण्याची ती पहिलीच वेळ! पण इलाने तो प्रवेश नाकारला व बी.एस्सी.ला प्रवेश घेतला. का? तर एम.बी.बी.एस. होण्यात पाच वर्षे जातील, त्यानंतर पुढे एम.डी. किंवा एम.एस. म्हणजे एकूण सात वर्षे नुसतं शिकतच राहावं लागेल. नकोच ते! पुढे तिला आपल्या या गोष्टीचं हसू आलं. कारण एकूण आयुष्यच तिने शिकण्यात व शिकविण्यात घालवलं आहे.
१९६४ साली तिने कानपूरहून केमिस्ट्रीमधून एम.एस्सी.केलं आणि पीएच.डी.साठी उ४ल्लू’ ऋ१ रूील्ल३ःरऋःरू ंल्ल िकल्ल४िर२३१ःरं’ फी२ीि१ूँ ची फेलोशिप मिळवून अलाहाबादच्या प्रख्यात युनिव्हर्सिटीत प्रवेश घेण्याच्या तयारीत होती . तोच तिला क.क.ळ. कानपूरहून मुलाखतीसाठी बोलावलं. मोठमोठय़ा शास्त्रज्ञांनी तिची मुलाखत घेतली. पण पदवी परीक्षेला गणित घेतलं नसल्याने प्रवेशाबाबत पेच निर्माण झाला. परंतु तिचे अन्य विषयातील गुण पाहून मुलाखत घेणारे शास्त्रज्ञ तिच्या हुशारीवर खुश झाले. त्यांनी तिला ‘मॅथेमॅटिक्स फॉर केमिस्ट्री’ हा एक विशेष कोर्स करावा असं सूचविलं. कानपूर आय.आय.टी. मधले दिवस हे तिच्या आयुष्यातले अत्युच्च आनंदाचे ठरले. प्रो. राव, प्रो. नरसिंहन, प्रो. जॉर्ज, प्रो. रंगनाथन, प्रो. चक्रवर्ती हे शिक्षक विद्यार्थ्यांना शिकविण्याच्या व स्वत:चेही भवितव्य घडविण्याच्या इर्षेने भारलेले होते. इलाला तर संशोधन करताना आपण पुढे मागे ‘मादाम क्युरी’ होऊ अशी स्वप्ने पडत. तेथून पीएच.डी. मिळविणारी (१९६८) ती पहिलीच स्त्री. त्यानंतर काही दिवस तिने अमेरिकेच्या एका विख्यात युनिव्हर्सिटीत पोस्ट-डॉक्टरट पूर्ण केली.
१९७४ मध्ये ती लखनऊच्या ‘सेंट्रल ड्रग रिसर्च इन्स्टिटय़ूट’मध्ये संशोधक म्हणून दाखल झाली. पुढे डॉ. जंजप्पा यांच्याशी तिने विवाह केला. ऑर्गॅनिक केमिस्ट्री हो दोघांचा संशोधनाचा विषय. पुढे यातील एकत्र संशोधनामुळे त्या दोघांनी स्वतंत्र नावाऐवजी ‘इला-जंजप्पा’ हे नाव धारण केले. आपल्या व्यवसायाच्या निमित्ताने त्यांनी शिलॉंग येथील ‘नॉर्थ ईस्टर्न हिल युनिव्हर्सिटी’ मध्ये जाण्याचे ठरविले. दोघांनी मिळून तेथील प्रयोगशाळा, संदर्भ ग्रंथालय आंतरराष्ट्रीय दर्जाचे बनविले. त्यांचे महत्त्वाचे संशोधन प्रबंधही यावेळी प्रसिद्ध झाले. येथील १८ वर्षांच्या वास्तव्यानंतर ते दोघे मातृ-विद्यालयात (अ’ेि टं३ी१) प्रोफेसर म्हणून रूजू झाले. आणि तेथे विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करू लागले. त्यांचे अनेक विद्यार्थी संशोधन क्षेत्रात उत्तम काम करीत आहेत. त्यांच्या विद्यार्थ्यांशी त्यांचे जिव्हाळ्याचे संबंध आहेत.
‘तुम्ही आयुष्यात कुठल्याही क्षेत्रात असा, जे कराल ते जीव ओतून करा. म्हणजे कधीच आपल्या कामाबद्दल खेद वा खंत वाटणार नाही.’ ती म्हणते.

वसुमती धुरू